

## **Què s'han fet d'aquelles flors? Fa tants dies, fa tant de temps.... Amb motiu de 25 anys d'ajuntaments democràtics; l'aportació del sindicalisme democràtic i la Unió de Pagesos.**

Conferència a Arbeca, 28 de maig de 2004

Ignasi Aldomà Buixadé

Les organitzacions polítiques antifranquistes es troben en l'origen de la fundació de la Unió de Pagesos i del canvi democràtic al camp?.

La història té molts narradors (tots i cadascú) i cada narrador podria escriure una memòria pròpia d'història col·lectiva. Cada dia podríem descobrir detalls nous de memòria col·lectiva com ara la dels antics militants del PSC-Congrés que acudiren al 25è aniversari de la Unió de Pagesos a l'Espluga de Francolí (14 de novembre de 1999) i que sense tenir cap vincle personal amb l'agricultura (no hi havia en aquells moments prou pagesos per assegurar logístiques subversives, apuntaven, i calgué el recolzament exterior) reivindicaven la seva aportació a la fundació de la Unió de Pagesos a Pontons, amb el mític Pep Jai com a animador. El seu testimoni, contrastat amb el testimoni publicat d'altres actors del moment, ens avisa clarament de dos fets que caracteritzen l'inici del sindicalisme agrari democràtic; primer, que determinats personatges organitzats en els partits que contestaven la dictadura franquista foren decisius en la fundació de la Unió de Pagesos i, segon, que, al mateix temps, aquests personatges es podien comptar amb els dits de la mà i la seva influència inicial sobre els pagesos veïns era més aviat escassa.

En algun moment s'ha difós com una mena d'història mítica de la transició al camp català en la qual els herois organitzats en els partits contestataris del règim franquista transmeten la torxa de la democràcia republicana a les noves generacions de pagesos de la "transició". Fins i tot, algun que historiï aquells moments podria donar-ho per bo, i retreure com a prova el mateix missatge del President Tarradellas a l'assemblea dels pagesos en vaga reunits a Sidamon per la segona tractorada (1978) quan en lloc d'adreçar-se a la Unió de Pagesos s'adreçà a la Unió de Rabassaires.

Els homes del camp com Pep Jai, Josep Pané i altres que havien tingut ja una militància republicana i contribueixen al naixement de la Unió de Pagesos juguen el seu paper i mereixen un reconeixement. Però ni la Unió de Pagesos recull la torxa de la Unió de Rabassaires, ni aquesta darrera forneix la base social de la Unió de Pagesos o el seu nucli dur, ni tan sols a les contrades rabassaires com les comarques orientals les quals, malgrat tenir el menor nombre de pagesos, ocupen la primera (i sovint única) pàgina de la història agrària de Catalunya. Tampoc els vells republicans seran decisius en la constitució de la Unió de Pagesos.

Encara més, el ressò popular adquirit per la Unió de Pagesos o, si es vol, pel sindicalisme democràtic al camp català no es deu al gruix adquirit pels partits polítics d'oposició i per la militància antifranquista, sinó que reposa en altres raons i circumstàncies que seran molt més decisives, i que potser, a hores d'ara, encara no han acabat de ser del tot compreses. Mal que pesi als qui van (o als qui vam) dur aquesta militància, l'èxit social del sindicalisme democràtic del qual encara vivim té poc a veure amb l'eficiència o l'heroisme dels opositors al règim. Els quatre arplegats que acudien a les primeres reunions del sindicat l'any 1976 es quedaren senzillament amb un pam de nas de veure la dimensió social que adquirí el sindicat en els tres anys que seguiren.

La primera evidència de tot plegat és que el dictador mor al llit l'any 1975 i que les esglésies dels pobles s'omplen de gom a gom amb motiu de les seves exèquies. El camp es troba socialment somort i eficaçment controlat per la guàrdia civil i els representants del règim. Els pagesos han constituït el suport mut del règim, mentre als pobles petits els vells republicans (els qui quedaren) no diuen majoritàriament ni piui i l'oposició al règim es troba poc representada i mal organitzada.

Les primeres accions reivindicatives que van més enllà dels actes sense ressò protagonitzats per petits grupuscles tenen el seu punt de partida quan la crítica i les organitzacions democràtiques ja són acceptades des de dalt, després que el 28 de novembre de 1976 se celebrés el primer Congrés de la Unió de Pagesos a l'Espluga de Francolí. L'eclosió del sindicalisme democràtic i el seu èxit social arrenquen una mica més cap aquí, amb la primera gran tractorada, que s'inicia el 27 de febrer de 1977, justament quan les manifestacions democràtiques han esdevingut moneda corrent a les ciutats i la transició de les institucions franquistes cap a la democràcia es dona per feta.

A la primera tractorada, a les assemblees que la seguiran i a la segona gran tractorada de 1978 les mobilitzacions superen llargament els límits del grup organitzat o conscienciat políticament animador del sindicat UP. I no solament es produeix un salt quantitatiu espectacular en la incidència sindical, sinó que les tractorades es converteixen en l'expressió d'una transformació profunda dels ànims i les maneres de fer al camp, tan profunda que encara avui, gosàriem afirmar, la Unió de Pagesos manté una posició majoritària, a nivell de vots i d'idees, al camp català. Quins són els motius?

Sí, certament la metxa es deu a les organitzacions polítiques que conflueixen en el sindicat. La insistència dels militants antifranquistes serveix per estendre la conjuntura de revolta social generalitzada al camp i la seva experiència i pràctica servirà, sense cap mena de dubte, per oferir un suport organitzatiu imprescindible per quallar el moviment social que es produeix.

Certament, les accions concretes no escapen als indefugibles elements d'oportunisme polític; però els resultats van molt més enllà. Les mobilitzacions sindicals no escapen al joc polític general, que pot fer que una acció comenci o s'acabi en un determinat moment, i s'acabi en un determinat moment sense haver aconseguit res; els líders polítics del sindicat aconsegueixen així el conegut efecte de "corretja de transmissió". Però aquestes incidències, sempre difícils de documentar, requeririen moltes matisacions en el cas de la Unió de Pagesos, on el color partidista ha estat divers. Altrament, es prou sabut també que sempre cal aprofitar un moment de relativa poca feina al camp per engrescar els pagesos en accions reivindicatives; però aquesta és una qüestió de simple tàctica sindical.

Més enllà de les escaramusses dels compromesos políticament, l'èxit social de la tractorada i la posterior caiguda de les prevencions dels pagesos a unir-se al moviment reivindicatiu democràtic del camp es troben molt lluny d'allò que podria ser un procés de subversió exitosa aconseguida per un petit grup de tipus bolxevic, posem per cas. Les motivacions que justifiquen l'èxit de les mobilitzacions són unes altres i aquestes són les que s'han d'esbrinar, també, per entendre el present i el futur del sindicalisme.

Primer, i seguint el procediment clàssic de l'escola dels Annales, apareix una qüestió de conjuntura econòmica, que estimula l'aparició d'accions reivindicatives i la seva generalització. Per aquesta banda, però, tant o més que una conjuntura econòmica agrària particularment difícil, caldria remetre's a una conjuntura econòmica general de crisi que s'arrossega durant la segona meitat dels anys 1975.

Certament, la reivindicació d'un millor preu per als productes agraris i, particularment, la conflictivitat originada entorn al panís (blat de moro), que ja havia provocat mobilitzacions

l'estiu de 1976 al Baix Aragó i que provoca la primera sortida de tractors a la Rioja el 1977, actuen com a detonant de la primera gran tractorada i de les mobilitzacions que tenen un epicentre destacat als regadius extensius de les planes de Lleida. Amb més matisos es podria també parlar d'una davallada històrica dels preus del cereal com a justificant d'un malestar més general i extens a escala territorial, i aquí seria interessant d'apuntar també que malgrat siguin pocs pagesos els qui visquin majoritàriament del cereal, aquests és el producte que més pagesos afecta.

Però a la segona meitat dels anys 1970 ni es dona una conjuntura especial de crisi de preus agraris, ni els problemes de determinats productes expliquen la participació de pagesos que no en cultiven o de territoris que poc hi tenen a veure, com podrien ser les Garrigues, de manera que els preus no es poden entendre com la base del conflicte. Per altra part, les mobilitzacions tampoc aconseguiran cap concessió en especial per part de l'administració en matèria de preus, i ningú s'esquinçarà la roba.

La incidència social del moviment s'hauria de buscar més aviat en elements econòmics i socials de canvi en el camp, que eren completament nous i que determinaven unes manifestacions socials que res tenien a veure amb les que havien existit anteriorment.

Les revoltes, manifestacions i transformacions que es produeixen al camp durant la transició i que expliquen bona part del que passa encara avui dia es deuen fonamentalment a una resposta de pagesos econòmicament emergents que fins aleshores es trobaven al marge dels òrgans de representació o direcció franquistes, i de qualsevol mitjà de ressò públic.

Les transformacions agràries dels anys 1960 i 1970 havien portat a la primera fila de l'activitat econòmica agrària uns nous pagesos rics, gràcies al gran creixement de la fructicultura i de la ramaderia d'engreix, en substitució dels "grans pagesos" de perfil més terratinent anteriors; la producció intensiva que reemplaça la producció extensiva. Les reivindicacions pageses de la transició democràtica seran protagonitzades majoritàriament per un sector de nous pagesos mitjans que es podien mesurar amb els rics de sempre, perquè els terratinents "rics" d'abans havien deixat de ser-ho després d'arruïnar-se o havien perdut posicions degut a l'ancorament en una agricultura tradicional de rendes minvants que no permetia mantenir els jornalers.

Això explicaria que les tractorades tenen una incidència especial a les àrees on les transformacions agràries dels anys 1960 s'han donat amb major intensitat i als pobles on hi ha un col·lectiu pagès encara nodrit, en els quals es contrasten i comparen les posicions dels uns i dels altres.

Com a element indissociable d'aquest nou pagès muntat al cotxe i a la nova agricultura industrial, s'ha d'entendre la reivindicació nova de la figura del pagès, de l'orgull del country, com a element intrínsec de la mobilització social, amb dos propostes destacades:

- L'equiparació dels pagesos amb el grups socials urbans en el contingut de les reivindicacions, que és present en reivindicacions com la de la equiparació de la seguretat social agrària.
- Els pagesos es reivindiquen com a ofici, tant pel fons, "volem viure per la terra", diu el lema principal, com per la forma; tallem carreteres, posem pancartes, fem assemblees, creem fons de solidaritat,..., tal com fan els obrers i tal com es fa en les reivindicacions ciutadanes.

A la reivindicació pròpia de col·lectiu social també segurament caldria afegir la component de la reivindicació de caire més col·lectiu i polític com a "país", de la qual cal destacar dos aspectes:

- No és una reivindicació naturalment present en les propostes de les mobilitzacions, però la bandera catalana forma part dels elements de revolta, de la insígnia del sindicat,...

- La reivindicació com a país forma part també de les idees latents que actuen com a mobilitzadores; és l'animadora de bona part dels líders dels pobles i del sindicat en general, que no procedeixen dels partits, sinó dels grups sardanistes, esplais, associacions culturals,... formats a l'escalf d'una idea de país contrària i alternativa a la que volia imposar el règim franquista.

No és estrany que, d'acord amb els anteriors arguments, les mobilitzacions i el sindicalisme democràtic pagès tinguin la seva màxima expressió, precisament, a Catalunya, si es compara amb la incidència de les manifestacions a d'altres àrees de l'estat espanyol.

En aquesta línia no serà gens estrany que passades les grans mobilitzacions dels anys 1977 i 1978, els líders del sindicat esdevinguin els autèntics protagonistes de la transició política als pobles de Lleida i de les Garrigues. Les candidatures d'independents coparan les eleccions als ajuntaments democràtics (les primeres eleccions municipals se celebren el 3 d'abril de 1979) i seran els vencedors de la confrontació amb els antics capitosts locals reciclats pels governadors civils cap a la UCD, i el fet diu molt també del dèficit històric d'organització dels nous partits democràtics a escala local.

Més endavant l'intent de coalició i de confluència política de les candidatures independents no fructificaria i les pressions exteriors acabarien dinamitant el moviment, de manera que avui molt poc queda dels ajuntaments d'independents. Descobrir-ne les raons profundes i les conseqüències seria un altre motiu ben interessant de reflexió:

- Es deu a la cessió lògica d'un poder institucional a les organitzacions contemporànies que pertoca, que són els partits?.
- Suposa la desaparició de l'alternativa municipal independent el fracàs de l'orgull de la "cultura pagesa" que reivindicava el moviment pagès?.
- És la impossibilitat de definir aquest missatge pagès en un àmbit més global?, o és la mateixa manca de viabilitat d'un "volem viure de la terra" que obliga a plegar-se davant d'altres ocupacions i interessos?.

Si també fos per això darrer, aquest podria ser un canvi més de fons i podria significar l'anunci previ d'un canvi d'època més profund dels moviments pagesos....

Referències:

Aldomà, I. (1986). La vaga dels tractors. Conflictes pagesos a l'Urgell, 1977-78. Lleida: Virgili i Pagès.

Aldomà, I. (2007). Unitarisme agrari?. Una aproximació als conflictes agraris dels darrers anys setanta a la plana d'Urgell; a *Estudis d'Història Agrària*, nº 19; pàgines 209-236.